

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПІВДЕННИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Одеса, 31 жовтня 2025 року)

*Друкується за наказом ректора Національного університету
«Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
(наказ № 3110-44 від 02.10.2025 р.)*

Відповідальний редактор – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян Мінас Рамзесович**

Заступник відповідального редактора – завідувач кафедри Філософії права Юридичного факультету Близькосхідного університету (Кіпр), член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права **Дамірлі Мехман Алишах огли**

Заступник відповідального редактора – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» **Бехруз Хашматулла Набієвич**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набієвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Войтович Павло Петрович – PhD в галузі права, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23.
Тел. +38(048)719 8685.

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячується Міжнародному дню прав людини, який відзначається міжнародною спільнотою 10 грудня. **31 жовтня 2025 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2025. 219 с.**

© НУ «Одеська юридична академія», 2025
© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

7. Регламент (ЄС) № 1049/2001 Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2001 року щодо публічного доступу до документів Європейського Парламенту, Ради та Комісії. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/1049/oj/eng>
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950 / Рада Європи. Урядовий кур'єр. 2010. № 215.

Ключові слова: публічна інформація, доступ до публічної інформації, адміністративні процедури, належне врядування, цифровізація, відкритість, прозорість.

Key words: public information, access to public information, administrative procedures, good governance, digitalization, openness, transparency.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка Соболь Є. Ю.

Омельченко Іван Ігорович

аспірант кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», викладач Академічного фахового коледжу НУ «ОЮА»

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ З ПРИНЦИПАМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Принцип пропорційності у міжнародному гуманітарному праві (МГП) традиційно розглядається як один із ключових обмежувальних механізмів, що регулює ведення воєнних дій. У договірному праві він кодифікований, насамперед, у статті 51(5)(b) Додаткового протоколу I 1977 року [1], яка забороняє напади, що можуть спричинити побічні втрати серед цивільного населення або шкоду цивільним об'єктам, «які були б надмірними стосовно конкретної та безпосередньої військової переваги, яку очікують». У сучасній доктрині Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) цей припис визнається нормою звичаєвого МГП, яка однаково застосовується як у міжнародних, так і в неміжнародних збройних конфліктах, причому наголошується, що пропорційність є інструментом балансування між досягненням військової мети і захистом цивільних осіб, що опинилися під впливом бойових дій [2].

У найзагальнішому вигляді пропорційність вимагає від сторони конфлікту оцінити, чи не буде очікувана побічна шкода для цивільного населення та цивільних об'єктів надмірною щодо тієї конкретної військової переваги, яку передбачається отримати внаслідок атаки. Цей баланс є особливо складним, адже він пов'язаний із порівнянням різномірних величин – людських життів і матеріальних цінностей, з одного боку, та абстрактної категорії «військової переваги» – з іншого. У сучасній доктрині звертається увага, що пропорційність поєднує в собі елементи принципу військової необхідності (допустимість застосування сили для досягнення законної військової цілі) і принципу гуманності (мінімізація страждань і пошкоджень), трансформуючи гуманітарний імператив у юридично зобов'язувальний стандарт поведінки командира.

У структурі МГП принцип пропорційності функціонує не як самодостатній нормативний імператив, а як інтегративний критерій оцінки правомірності застосування сили, що діє виключно у межах, окреслених іншими фундаментальними засадами. Його зміст виявляється лише у зв'язку з принципами розрізнення, військової необхідності, гуманності, запобіжних заходів та заборони спричинення зайвих страждань, формуючи

комплексний режим обмеження засобів і методів ведення бойових дій. Пропорційність у МГП є «методологією балансування», яка набуває юридичного значення лише після встановлення усіх вихідних змінних – природи цілі, характеру засобів, передбачуваних наслідків та очікуваної військової вигоди [3].

Принцип розрізнення, закріплений у статтях 48–52 Додаткового протоколу I 1977 року, є фундаментальним елементом логічної архітектури МГП. Тільки після того, як об'єкт кваліфіковано як військовий, відкривається можливість оцінювати пропорційність потенційного нападу. Сучасні збройні конфлікти значно ускладнюють класичну дихотомію «цивільний – військовий», особливо у контексті об'єктів подвійного використання. Енергетичні вузли, телекомунікаційні вежі, транспортна інфраструктура – все це може одночасно виконувати цивільні та військові функції. Непрямі та каскадні ефекти ураження таких об'єктів (відключення лікарень, систем водопостачання, мобільного зв'язку) ставлять командирів перед якісно складнішими оцінками пропорційності, ніж у традиційному міждержавному конфлікті.

Принцип військової необхідності, що бере свій початок із Гаазької конвенції 1907 року [4], дозволяє застосування сили лише за умови, що вона спрямована на досягнення законної військової мети та не заборонена нормами МГП. У сучасній інтерпретації саме пропорційність виконує роль механізму, що «зв'язує» військову необхідність і не дає їй перетворитися на необмежений дозвіл. Оцінка очікуваних цивільних втрат у співвідношенні до конкретної та безпосередньої військової переваги залишається найспірнішим аспектом пропорційності. держави істотно різняються у тому, що вважається «конкретною перевагою»: для одних це лише тактичний ефект на полі бою, для інших – ширший стратегічний результат. Ця різниця у тлумаченні є причиною розбіжностей при оцінці правомірності однакових за характером атак у різних конфліктах.

Стаття 57 Додаткового протоколу I [1] закріплює один з найважливіших процедурних принципів МГП – принцип запобіжних заходів. Відповідно до нього сторони конфлікту зобов'язані вживати «всіх можливих заходів» для мінімізації шкоди цивільним. Це включає перевірку цілі, вибір найбільш точних засобів ураження, коригування часу атаки, попередження цивільного населення та відміну атаки у разі виявлення її непропорційності. Без процедурного базису запобіжних заходів принцип пропорційності не може бути реалізований на практиці. Запобіжні заходи і пропорційність утворюють єдину модель: перші забезпечують фактичну інформацію та умови для обчислення другої.

У сучасному збройному конфлікті технологічні інновації – автономні системи озброєння, алгоритмічні системи прийняття рішень, безпілотні платформи, кібероперації, удари по енергетичній та цифровій інфраструктурі – змінюють контекст застосування принципу пропорційності. Ці технологічні виклики мають низку практичних та правових наслідків. По-перше, вони вимагають від держав-учасниць розробки та впровадження більш жорстких процедур аналізу засобів і методів – включно з новими стандартами для автономних систем озброєння та кібероперацій, а також більшою прозорістю у прогнозуванні побічної шкоди. По-друге, вони стимулюють необхідність систематичного використання сценарного моделювання та верифікації алгоритмів для розрахунку можливих втрат цивільних, особливо в густонаселених районах або при використанні автономних технологій. По-третє, правозастосування має бути підготовлене до того, що традиційна «розумна оцінка командира» може не бути достатньою, якщо рішення автоматизовано – це вимагає переосмислення відповідальності, оцінки людського контролю і перегляду доктрини контролю за засобами та методами війни. Очевидно, що нормативна база МГП формально допускає такі технологічні режими, але практика їх регулювання залишається

недостатньою. У результаті можна зробити висновок, що технологічні зміни не лише підвищують вимоги до оцінки пропорційності, а й ставлять під сумнів саму операціоналізацію цього принципу у майбутньому. Дотримання пропорційності стає не механічним застосуванням норми, а комплексним процесом оцінки ризиків, аналізу даних, людського судження, алгоритмічного контролю і правового нагляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977?activeTab=>
2. The principle of proportionality. URL: <https://www.diakonia.se/ihl/resources/international-humanitarian-law/ihl-principle-proportionality>
3. International Review of the Red Cross. 2022. URL: <https://international-review.icrc.org/articles/proportionality-modern-warfare-913>
4. Convention on the Opening of Hostilities. 1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b85#Text

Ключові слова: технологічні зміни, ведення воєнних дій, сторони конфлікту, мінімізація страждань, допустимість застосування сили.

Keywords: technological change, warfare, parties to the conflict, minimization of suffering, permissibility of the use of force.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Белогубова О. О.

Секція № 9

Міжнародні універсальні механізми захисту прав людини

КАНЄНБЕРГ-САНДУЛ О.К.

Особливості міжнародно-правового регулювання статусу українських біженців в Європейському Союзі.....183

ФАСІЙ А.В.

Міжнародно-правові засади розроблення стратегій психічного здоров'я у післявоєнний період.....185

ЧЕРНЯВСЬКИЙ М.В.

Миротворчі операції ООН і забезпечення норм міжнародного гуманітарного права та прав людини у період збройних конфліктів.....188

БУГАЄЦЬ А.С.

Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності.....191

Секція № 10

Захист прав людини в інформаційній сфері: сучасні виклики

ДРАКОХРУСТ Т.В., КРАВЕЦЬ А.А.

Перспективи розвитку біометричних технологій у сфері міграції (EES): виклики для права та суспільства.....194

ДРАКОХРУСТ Т.В., ПЕТРЕНКО В.А.

Вплив EES на свободу пересування осіб у Європейському Союзі.....196

ВИШНЯКОВА А.О., ДИМОВ К.Б.

Особливості доказування злочинів, які пов'язані із пропагандою.....197

ГРАБИНСЬКИЙ М.І.

Цифрові права людини: еволюція, виклики та перспективи правового регулювання....201

ГРУШКО М.В.

Кіберпростір як нова сфера збройного протистояння: міжнародно-правові виклики....204

ВОЙТОВИЧ П.П.

Право на правду та інформаційні права людини: постановка проблеми.....206

БОНДАРЬ О.В.

Адміністративні процедури доступу до публічної інформації як елемент належного врядування.....208

ОМЕЛЬЧЕНКО І.І.

Співвідношення принципу пропорційності з принципами міжнародного гуманітарного права.....211